

Romana Stoubæk

**Festen som grænsesituation
i Theodor Kallifatides' migrantroman
*Utlänningar***

I 1970 udkommer Theodor Kallifatides' første roman *Utlänningar*, som behandler gæstearbejdernes situation i 1960'erne i Sverige. For det daværende Sverige er *Utlänningar* epokegørende i kraft af at være et svensksproget fiktionsværk fortalt af en tidligere gæstearbejder. Mange svenske læsere og anmeldere opfatter romanen som en mulighed for at skaffe sig et lærerigt indblik i migranternes "sande" liv. Et eksempel herpå er Hans Mathleins anmeldelse af romanen:

Vi vet att många utlänningar som kommer hit har det svårt, men vi vet mycket litet om deras vardag, hur de upplever sin tillvaro. Sociologiska utredningar kan inte säga oss något om detta. Men Kallifatides roman förmedlar bl.a. just denna kunskap: några enskilda öden konkretiserade och levandegjorda. [...] Utlänningar är en bok som jag tycker har lärt mig en hel del [...].¹

Sådan forklares også en stor del af interessen for Theodor Kallifa-

¹ Mathlein, Hans, 'Theodor Kallifatides Utlänningar', *Bonniers Litterära Magasin* 39 (1970). 498.

tides' værk om migration: Ikke den æstetiske værdi anerkendes, men tekstens formodede ægthed, som læses som en pendant til en sociologisk undersøgelse. Jeg betragter romanen *Utlänningar* som et 'migrantlitterært værk', men i denne artikel skal fordelene og ulemperne ved de forskellige mulige navne på denne litteratur ikke diskuteres, fordi dette allerede er sket.² I min undersøgelse bruger jeg begrebet 'migrant', fordi termen selv allerede viser, hvad der sker i teksten. 'Migrant' stammer fra det latinske ord 'migrare', og det betyder 'at vandre' eller 'at flytte'. Fordelen ved dette ord er, at det sætter fokus på bevægelsen og ikke forudsætter et udgangspunkt. Det er vigtigt at undlade at lægge sig fast på en startposition (som fx immigrant/emigrant eller indvandrer/udvandrer gør), fordi migranterne ikke sjældent ændrer deres opfattelse af 'hjemme' og deres perspektiver på de vigtige migrationsbetingede begreber.³ Med 'migrant' mener jeg figurerne i teksterne, som selv har migrationserfaring. 'Migrantlitteratur' er overbegrebet for de tekster, hvor det handler om en bevidst territorial grænseoverskridelse, der ledsages af andre grænseoplevelser som de forskellige konfrontationer med det nye sprog, revisionen af begrebet 'hjemme' som følge af kulturmødet og overvejelser om identiteter. Wolfgang Behschnitt og Thomas Mohnike kalder den slags tekster "klassiske migrationshi-

² Sml. begrebsdiskussionerne i Behschnitt, Wolfgang, 'Das Andere der Einwandererliteratur. Überlegungen aus literaturwissenschaftlicher Perspektive,' i: *Der Norden im Ausland - das Ausland im Norden. Formung und Transformation von Konzepten und Bildern des Anderen vom Mittelalter bis heute. 25. Tagung der LASS in Wien, 2.-7. August 2004*, red. af Sven Hakon Rossel, 2006. Behschnitt, Wolfgang og Mohnike, Thomas, 'Interkulturelle Authentizität? Überlegungen zur "anderen" Ästhetik der schwedischen "invandrarlitteratur",' i: *Über Grenzen. Grenzgänge der Skandinavistik. Festschrift zum 65. Geburtstag von Heinrich Anz*, red. af Elisabeth Hermann Wolfgang Behschnitt, *Identitäten und Alteritäten*, 2007.

³ Et eksempel herpå er Gabriela Melinescus roman *Hemma utomlands*, hvori protagonisten Luli rejser til Rumænien og tilbage til Sverige, og det giver hende anledning til at reflektere over de stadig skiftende 'hjem'. Sml. Melinescu, Gabriela. *Hemma utomlands*, 2003.

strier”, og de skelner dem fra de såkaldte “historier om andengenerationsmigranter” og understreger samtidig nødvendigheden af at undersøge hver gruppe for sig.⁴ I denne artikel er fokus kun på den første gruppe, på de “klassiske migrationshistorier” på dansk, norsk og svensk.

Festen og grænsen

Vi skriver året 1963 og ved hovedbanegården i Stockholm er fortælleren lige ankommet. Han forlod Grækenland og sine forældre for at flytte til et nyt land, hvor der er ytringsfrihed og arbejde, men også til et land, hvor “[f]olk gick förbi och talade ett språk som jag inte kände igen” (14). I starten flytter han ind i et græsk bofællesskab og begynder at arbejde på restauranten “Flyttfåglarna”. Efter et stykke tid holdes der en fest, som jeg nedenfor vil analysere som et symbolsk vendepunkt i fortællerenes udviklingshistorie. Den markerer, som en grænse gør, en start på noget nyt. Festen gør tingenes tilstand anskuelig: Helten forstår, at han anses for en trækfugl, og det er ikke det, han vil være. Og hvis han er nødt til at bevæge sig, så skal det være fremad over grænserne – også forstået som hindringer – og ikke tilbage.

Kort efter festepisoden flytter han videre til Helsingborg, hvor et nyt kapitel i hans liv begynder. Men her bliver han ikke så længe, fordi han ikke trives. Romanen slutter med hovedpersonens håbe-fulde rejse med toget tilbage til Stockholm, hvor han nyder synet og – som han selv formulerer det – “började flirta hänsynslöst med vinterlandskapet” (163), et tegn på, at han her til lands er ved at falde til ro.

⁴ Sml. Behschnitt, Wolfgang og Mohnike, Thomas, ‘Bildung und Alteritätskonstitution in der jüngsten schwedischen Migrantenliteratur’, i: *Bildung und Anderes. Alterität in Bildungsdiskursen in den skandinavischen Literaturen*, red. af Christiane Barz og Wolfgang Behschnitt, *Identitäten und Alteritäten*, 2006, s. 201-29.

Gæstearbejderne i *Utlänningar* konfronteres med forskellige problemer, frem for alt med sproget: “Språket var i vägen hela tiden” (110), mener jeg-fortælleren Kalafatis. Trods forhindringer og vanskeligheder med at indrette sig efter forholdene er *Utlänningar* burlesk morsom, tit lyrisk og aldrig patetisk. Dette bliver også synligt på fortællerens niveau, i sprogets ironi og komik, hvilket hentyder til sammenhængen mellem det tematiske og det fortællende niveau. Denne måde at skrive skønlitteratur på forbliver Kallifatides tro i mange af de tekster, der handler om migration, og det bliver et kendetegn for hans forfatterskab.

Som nyskabende værk fortjener romanen *Utlänningar* særlig opmærksomhed. Analysen koncentrerer sig her om forskellige grænseoverskridelser, der er en følge af sammentræffet mellem kulturer, køn, kroppe og sprog. I det øjemed benytter jeg Michail M. Bakhtins begreb “karneval”. Postkoloniale betragtninger supplerer analysen. I diskussionens centrum står migranten og hans møde med den svenske (fest-)kultur.

Mit mål er her at vise, hvordan den karnevalistiske fest fremhæver det centrale migrantlitterære emne – grænsen og de tilsvarende grænseaktiviteter. På grundlag af analysen af kapitlet ‘Den första festen’ vil jeg for det første vise, at rummet, hvor festen sker, udgør et transgressivt rum, som med sin tilstedeværelse dekonstruerer oppositionen mellem verdener. For det andet vil jeg vise, at festen som begivenhed beskriver en grænsesituation, og først når den opfattes som sådan, er transgressionen mulig.

Før jeg begynder at analysere festscenen, vil jeg sammenfatte hvad “litteraturens karnevalisering” hos Bakhtin indebærer.

Bakhtins karnevalistiske fest og migrantlitteraturen

I midtpunktet af Bakhtins teori om karneval og litteratur står festen som grænseoverskridelsens tid og sted, som

en tidsbegrænset befrielse for den herskende sandhed og det

herskende samfundssystem, en midlertidig ophævelse af alle hierarkiske relationer, privilegier, normer og forbud. Det var en reel fest, en opbygningens, forandringens og fornyelsens fest. [...] Fremmedgørelsen var væk for en stund.⁵

Deltagerne har et familiært samkvem med hinanden, og hierarkierne opløses. I løbet af festen kommer det fortrængte og det skjulte frem, usædvanlige forhold mellem oppe og nede, mellem helligt og profant gøres muligt og tillades i karnevalstiden. Med de her beskrevne alliancer og implicitte bevægelser tværs igennem hierarkierne sker der en profanering i form af en nedsættende, parodisk og obskøn vending af “normaliteten”. I karnevalet som kulturel praksis bliver der ofte lagt mærke til kropslige aktiviteter og til kroppen selv, som vokser ud af sig selv, som overskrider sine egne grænser. Disse ting optræder i en overdreven, hyperbolsk form, som medvirker til det groteske. Det degraderes, men ikke kun i negativ betydning, fordi degraderingen er ambivalent, den negerer og bekræfter på samme tid.⁶

Dette er hovedtrækkene ved karnevalet som kulturel praksis, og de manifesterer sig også i den karnevaliserede litteratur som litterær praksis. De træder tydeligt frem i det tekstafsnit, jeg skal analysere her, og jeg vil vise, hvordan de fremhæver migrationstematikken. Festen som en særlig tid, der tilintetgør og fornyr alt, er en nøgle-scene i *Utlänningar*, fordi den markerer en grænse i migrantprotagonistens vej til selverkendelse. Kapitlet ‘Den första festen’ er et fremragende eksempel på først og fremmest “karneval / karnevalisering i litteraturen”, et fænomen, der indeholder forskellige former for grænseoverskridelse, og på denne måde understreger grænsemnet i migrantlitteraturen.

Fest eller festlignende situationer som vigtige scener i migrantlit-

⁵ Bakhtin, Mikhail, *Karneval og litteraturkultur*, 2001. 30f.

⁶ Sml. Bachtin, Michail M. *Litteratur und Karneval. Zur Romantheorie und Lachkultur*, 1990 og Katharina Müllers artikel i dette nummer.

terære tekster forekommer ikke kun i *Utlänningar*. En lignende scene beskrives i fortællingen 'Tim' i Rubén Palmas *Moder med Danmark*, hvor figurerne Rubén og Tim går på drukture i København. En "karnevalsagtig" (17) situation får Rubén til helt klart at se forskel på sig selv og de andre værtshusgæster.⁷ En festscene med karnevalistiske antydninger findes også i Michael Konúpeks roman *I sin tid*, hvor migranten Tom tager til fest med den norske kvinde Elisabeth, hvor de to drikker en del, og Elisabeth bliver hans "med hele kroppen" (93).⁸ Denne scene fungerer som en af de første grænseoverskridelser i Toms sproglige udvikling i det norske.

Når man tænker på sammenhængen mellem den karnevalistiske fest og migrantlitteraturen, dukker spørgsmålet op, om det Bakhtinske perspektiv på karnevaleske situationer måske er særlig egnet til at analysere migrantromaner. Og det mener jeg, at det er: Forskellige sprog, normer og værdisystemer griber ind i hinanden og stiller spørgsmålstejn ved hinanden. Desuden oplever figurerne at være placeret i udkanten, og dette medvirker til at fremme det karnevaleske.

I de tekster, der handler om førstegenerationsmigranter, eller hvor fortælleren definerer sig som førstegenerationsmigrant, blander de forskellige niveauer sig hele tiden, og der svæver altid på en eller anden måde en følelse af at være udenfor eller i hvert fald ikke i centrum med. Jeg vil blot nævne to eksempler på denne blanding og på denne udkantsposition. Sådan opfatter fortælleren i Gabriela Melinescu *Kvinnans spegel* sig med hensyn til sproget. I forordet 'Det okända språket', hvor det svenske sprog bliver sammenlignet med et slot, står der: "på grund av min oförmåga har jag förblivit en stum beundrare som hållit sig utanför slottet".⁹ Som oversætter og som rejsende i sin gamle hjemstavn belyser fortælleren bestan-

⁷ Sml. Palma, Rubén. *Moder med Danmark*, 1993.

⁸ Konúpek, Michael. *I sin tid*, 1993.

⁹ Melinescu, Gabriela. *Kvinnans spegel*, 1985, s. 9.

dig, hvordan det svenske og det rumænske sprog griber ind i hinanden, og hvordan “hjemme” ændrer sit indhold. I Theodor Kallifatides’ værk *Ett nytt land utanför mitt fönster*, kapitel 30, tales der ligeledes om at være udenfor som skrivende migrant, men her menes faktisk uden for et centrum, nemlig Det Svenske Akademi som centrum for den svenske litteratur.¹⁰

“Den första festen”

Men tilbage til *Utlänningar*. Værtinden på en restaurant i Stockholm med det symbolske navn “Flyttfåglarna” organiserer hjemme hos sig selv en *kräftkalas*,¹¹ hvor hun inviterer hele det multietniske personale. Det drejer sig om en kalenderisk fastsat, tidsbegrænset situation, om en periodisk fest, knyttet sammen af bestemte ritualer – og ritualer er begrænsninger –, hvor deltagerne bærer kulørte paphatte og papirhagesmække, hvilket hentyder til en tilbagegang til småbørnsalderen. Alle disse særegenheder for *kräftkalas* minder om karnevalets kendetegn. Stedet, hvor festen afholdes, er værtindens hus i byens udkant. For at beskrive stedet bruges kun henvisningen til en orgiastisk mængde mad og drikke, som står til rådighed for gæsterne. Festtiden er natten – som det er sædvane for Dionysoskulten –, i dette tilfælde en varm sommernat.

Mere end et dusin festdeltagere nævnes og karakteriseres med hensyn til køn, etnicitet og beskæftigelse. Den sidste egenskab bruges med en bestemt ironi i forhold til de sociale hierarkier, som hentyder til fortællerens manglende evne til helt at give slip på arbejdsverdenen. Dette gør det muligt at betragte, hvordan de “normale” hierarkier i løbet af festen forpures, og samtidig bliver den gældende ydre orden vedrørende køn, etnicitet og beskæftigelse bekræftet, fordi overskridelse og lov hører tæt sammen.

¹⁰ Sml. Kallifatides, Theodor. *Ett nytt land utanför mitt fönster*, (2001) 2007, s. 135.

¹¹ *Kräftkalas*, eller krebsegilde, er en populær svensk fest i augustmåned, hvor der serveres krebs, synges og drikkes meget snaps.

Antallet af repræsentanter for de to køn er ikke i balance, så mændene i løbet af festen disponerer over et større udvalg end kvinderne; fx står der tre kvinder til rådighed for kokken. Derimod er værtinden som kvindelig repræsentant nødt til at kæmpe for en mand, og her gør hun sig umage for at overvælde romanens protagonist, grækeren Kalafatis. Situationen når endelig sit højdepunkt i en frenetisk kamp.

Husmor var ordentligt packad och hon och jag lekte en sorts "tjurfåktning". Hon var ömsom tjuren och ömsom toreadoren. Med sina korta steg rusade hon mot mig som sprang omkring i rummet i ett desperat försök att få henne uttröttad så att jag kunde komma ifrån hennes livsfarliga flirt. Hon hade på nytt visat tendenser till att bita. (91)

I dette eksempel kan man se en omvending af kønshierarkierne. Til slut falder værtinden træt i søvn, hvorved den gamle græker Tomas ser sit snit til at bemægtige sig værtindens krop "tills han mellan två berg av kött hittade en dal, skuggig og svettig" (92).

Det komiske eskalerer. Kassedamen bliver bundet til en stol af kokken og de to finske smørrebrødsjomfruer og kildet til overtræthed – en ny hentydning til barnlig opførsel. Bagefter efterlades kassedamen under et bord, og smørrebrødsjomfruerne giver udtryk for deres ønske om engang at se en nøgen mand. Dertil:

Kocken blev smickrad, han visste ju också att han hade en präktig erektion, och lydde varpå flickorna låste in honom i rummet, tog hans kläder och gömde dem någonstans. Sedan åkte de taxi hem. (91)

På omgang forlader alle gæsterne berusede og i godt humør huset og begiver sig ud i haven, hvor latteren til sidst skifter til stønnen. Da helten vågner op på gulvet ved siden af en kvinde, gribes han af stor tomhed, føler sig fuld af væmmelse og træffer en beslutning om grundlæggende at ændre sit liv (93f).

Den overraskende rumlige begrænsning af denne *kräftkalas*, der ellers afholdes i det fri og skiftet til haven udendørs understreger festlokalets transgressive særpræg. Festlokalet er samtidig en modpol til gæsternes arbejdsverden, og for protagonisten fungerer det som et ambivalent grænserum, hvor festen og arbejdsverdenens sociale hierarkier blandes sammen, hvor tale og tavshed mødes, hvor etnisk konnoterede kroppe mødes og hvor rus og klar åndelig livlighed støder sammen.

Med Kalafatis' opvågnen mister festen sin eksistensberettigelse, og nattens bedrageriske glans forsvinder. Ligesom karnevalet af Bakhtin beskrives som festen for den altødelæggende og altfornyende tid og viser, at alt, hvad der opretholdes, er relativt, således markerer festen i *Utlänningar* som følge af netop denne erkendelse en omvæltning ind i en ny tid og fungerer som udløser for en ny start. Ved at fejre de skiftende forhold mellem hersker og undersåt og mellem etniciteter og ved at fejre den følgende genbesættelse af de gamle positioner bliver visse ting klare nu: *Kräftkalas* markerer et transgressivt rum og samtidig en grænsesituation for helten. Ifølge karnevalets skik er festen en tidsligt begrænset fase. Efter at den er slut, skal helten vende tilbage til den for ham bestemte verden respektive i de gamle hierarkier. Festen som grænsesituation med sin omdrejning af ordningen belyser netop denne ordening kritisk. Men denne gang går protagonisten kun fysisk og i kort tid tilbage over grænserne til restaurantens verden med dens gamle hierarkier, fordi den lutrede protagonist efter erfaringen med festen begiver sig på vej til Helsingborg. Imens alle andre deltagere højst sandsynligt vender tilbage til den gamle ordening og de gamle hierarkier, er restaurantens hverdag ikke mere tilfredsstillende for Kalafatis. Nu hvor han tydeligt kan erkende "normalitetens" betydning, forlader han "Flyttfåglarna" og Stockholm. Han vil ikke bare blive fri for at være en trækfugl, men har et stærkt ønske om at få fodfæste og finde et sted, han kan kalde "hjemme".

Det undrer vel ikke, at Kalafatis vælger en helt anden vej i stedet

for at vende helt tilbage til de gamle hierarkier. Teksten har en jeg-fortæller og fortællingen er retrospektiv; Fortælleren fungerer som en indre tilskuer til begivenhederne. Det giver ham en slags forhøjet synsvinkel. Lige præcis dette er i modstrid med karnevalets grundprincipper, fordi man ikke er tilskuer til karnevalet, “man *lever* med i det, og *alle* lever med i det.”¹² På den ene side deltager helten Kalafatis i festen, han lever med i den. På den anden side virker det, som om fortælleren Kalafatis ikke gør det, fordi han fortæller om forgangne begivenheder, som giver indtryk af afstand. Men som sagt er fortælleren en udgrænset figur, og betragtet på denne måde er han en karnevalsfigur, og fordi han fortæller, aktualiseres festen, og han bliver selv til festdeltager. Hvad festen kommer til at betyde for fortælleren, bliver først senere klart. Som fortæller indtager Kalafatis en dobbelt position, en grænseposition. Det betyder, at karnevalisering i teksten ikke kun findes til festen, men også optræder i fortællingen, på det sproglige niveau, fx når nogle af deltagerens udseende beskrives.

Den groteske krop

Et motiv, der gentages i hele romanen og særlig tit i dette kapitel, er det groteske i beskrivelsen af den menneskelige krop. Særlig påfaldende og central for konstruktionen af det groteske er værtindens groteske legeme, som ikke kun dominerer festen med sin størrelse, men også med sine detaljer. Dette legeme får tildelt dyriske egenskaber – værtinden sammenlignes både med en tyr og med en ko, et andet sted i romanen også med en hest (63) –, og desuden virker værtindens legemsdele uhyrlige, hvis man lægger mærke til den hyperbolske sammenligning med bjerge og dale. Hendes voluminøse krop synes at opsluge alt, hendes åbne mund dominerer hele ansigtet, fordi den ikke bruges til at tale med, men udelukkende til at sluge og bide. En åben mund, som værtindens, afbilder fortærings-

¹² Bakhtin, Mikhail, *Karneval og latterkultur*, 2001, s. 26 [fremhævelse i originalen].

processen, men i denne scene handler det ikke om fortæring af mad, men derimod af en græsk krop. Deri kan man læse en grænseåbning. Interessant nok sker der også her en omvendning, fordi grænseåbningen denne gang finder sted fra den svenske til den græske side. Antropofagi, som antydes her, er et tegn på en omvendning af kønsrollerne, som forekommer mange gange i løbet af festen. Ligeså er den et tegn på en udvidelse af det græske subjekt, fordi der hentydes til en potentiel kannibalistisk indlemmelse af det græske i det svenske, der dog slår fejl på grund af den karnevalistiske ordening under festen.

Ifølge Bakhtin er munden den vigtigste del af ansigtet i det groteske, ligesom de andre dele af kroppen, hvor legemet vokser ud over sine egne grænser som underlivet eller fallossen, som slet og ret er de groteske dele af kroppen.¹³ Både fallossen og underlivet forekommer eller antydes i denne tekstpassage, og der, hvor de forekommer, overskrides ikke kun kroppens grænser, men også etniske grænser. Grækeren Kostas og værtindens svenske datter forlader festen og begiver sig op på anden etage, hvorfra der høres seksuelt konnoterede, men sprogligt ikke-koderede lyde. Legemsdele, der vokser ud af legemet, antydes blot her. I den allerede citerede passage om tyrefægtningen bliver legemsdele som munden eller fallossen skitseret mere grundigt: Værtindens bidende mund og hendes famlende hånd, som forfølger den græske protagonist, forestiller åbne og udvoksede kropdele, som vil overskride grænsen til den mandlige græske krop, hvorved den kvindelige svenske krop er den aktive, overskridende. Ved kokkens nøgenhed er kun den erigerede fallos påfaldende, som synes at besejre grænsen mellem det svenske og det ikke-svenske legeme. Kokkens forsøg mislykkes, men derimod lykkes det for den gamle græker Tomas at tage værtindens krop i besiddelse. I denne scene beskrives kun det åbnende underliv, om Tomas bliver der ikke sagt noget. Til sidst mødes heltens

¹³ Sml. Bakhtin, Mikhail, *Karneval og latterkultur*, 2001, s. 52.

græske krop med cigaretdamen fra Skåne i en kamp, som igen slutter med en vellykket legeme til legeme-transgression. Først og fremmest er disse scener karnevalistiske, fordi latterens og krop-pens frihed er tilladt i festens atmosfære for en kort stund.

Etnisk og social grænseoverskridelse

I alle disse eksempler er det kun de forsøg, der foretages af migranterne respektive af gæstearbejderne, der slutter med en kropslig og etnisk grænseoverskridelse. Først da grækerne Kostas, Tomas og Kalafatis tager initiativet, slutter forsøget, som det var ønsket af dets igangsætter – i det mindste bliver det hele opfattet sådan af den græske jeg-fortæller, hvor perspektivet befinder sig. Svenskerne forsøger og ønsker, dvs. værtindens og kokkens, slår fejl, og der hentydes igen til omvendningen af de etniske hierarkier. Det faktum, at det kun er den svenske krop, der beskrives, skal læses som et narrativt forsøg på at modvirke eksotismen – og det korresponderer med det græske perspektiv i teksten – eller som et forsøg på at stille eksotismen på hovedet og igen placere den i den svenske krop. Stereotyper om migranternes eksotiske, fremmede krop kommer slet ikke til syne. Samtidig skal svenskernes mislykkede initiativer forstås som en følge af figurenes sociale stilling: Mens bevægelsen for migranter (*migrare*) er en *conditio sine qua non*, er svenskerne, som hele tiden blot nævnes med deres stillingsbetegnelser, nødt til at være statiske figurer og de fastholdes i deres sociale positioner. Læst på denne måde genoprettes ordningen allerede i løbet af festen.

En videre særegenhed under festen er den kortvarende omvendning af den sociale orden, overvindelsen af rangordenen. Når man undersøger dette, bliver det igen meget tydeligt, hvorfor Bakhtins model er så velegnet til at analysere dette kapitel af *Utlänningar* som en migrantlitterær tekst. Perspektivet i *Utlänningar* befinder sig i periferien, hos Kalafatis. Han opfatter sig som sprogløs eller i det mindste sprogsvag græker og desuden som placeret i kanten af det

sociale hierarki, og han tager for givet, at han også bliver betragtet således af det svenske samfund. Den karnevalistiske fest, hvor der sker en omvendning, er faktisk de undertrykkedes fest. Idet ordningen ophæves, bliver den samtidig bekræftet. I *Utlänningar* går det endog videre: Idet ordningen bekræftes, bliver Kalafatis oplyst, og det fører til, at han begynder et nyt livsafsnit.

Sprog og identitet

Bortset fra grækerne karakteriseres alle andre festdeltagere ved deres sociale status og deres køn, desuden bærer de ikke navne. På den måde virker de upersonlige, som om de i teksten kun fungerer som repræsentanter for deres grupper. Eller måske oven i købet som karikaturer, fordi de også bliver identificeret med deres arbejde til festen, hvilket virker komisk. Ved festen bliver den svenske kok og den svenske værtinde domineret og ydmyget af deres ansatte på grund af deres seksuelle begær. Den frie, fortrolige omgang med hinanden, den samtidige højnelse af de underordnede og ydmygelse af de indfødte foresatte, den spottende, parodiske og obskøne omvendning af de dagligdags forhold og hermed scenens excentricitet peger på en karnevalistisk verdensfornemmelse. På grund af karnevaliseringen og omvendingen af verdens orden, men også på grund af sproget må svenskerne nødvendigvis komme til kort. Festen som et sprogløst sted, hvor kroppen og kropslige aktiviteter prioriteres, er en passende omgivelse for de sprogløse eller sprogløse migranter. Det er ikke påkrævet at beherske det svenske sprog. I løbet af *kräftkalas* signaliseres et skift fra talesprog til festens orden. Sprogløse aktiviteter som spisning, drikkeri og samleje står her i forgrunden, og den kropslige tilfredsstillelse foregår mest ikke-sprogligt. Karnevalet som de undertrykkedes fest favoriserer udtryksmulighederne for de sprogløse deltagere. I løbet af festen opstår etnisk og socialt ulige par i en sprogløs overenskomst alene ved hjælp af kroppens sprog. Det antydes, at alle festens deltagere bevæger sig i den modsatte retning, den konventionelle or-

den ophæves.

Det festlige drikkeri kan desuden bidrage til at sætte en stopper for stilheden¹⁴ og til at katalysere overgangen til en verbal sprogliggørelse. Ved at konsumere svensk mad og drikke, altså med den integrerende handling i form af overtagelse af svensk festkultur, symboliseres en anden grænseåbning, fordi en fremmed kultur på denne måde indlemmes, tilegnes. Men også tanken om *mimicry* ligger nær. *Mimicry* er et begreb, som gør karriere i den postkoloniale teori, især hos Homi Bhabha i 'Of mimicry and man: The ambivalence of colonial discourse',¹⁵ og det betegner en overdreven kopiering af kolonialherrens sprog, kultur, opførelse og idéer. *Mimicry* er en komisk, parodisk form for hån og modstand mod autoriteten, ikke forstået som et våben, men som en konsekvens af mødet mellem – i denne tekst – den svenske og den fremmede kultur. Overtagelsen af svensk festkultur i festtiden er en form for *mimicry*, hvor centrum og periferi anerkendes, og der samtidig hentydes til hån som et led i festen. Der sker en kopiering af svenskernes festkultur.

Protagonistens indtagelse af svensk kultur i form af mad og drikke er en gentagelsesproces, som ændrer ham til en hybrid figur i postkolonial forstand som kulturel blanding. Hans identitet bliver modelleret af uløselig, gensidig gennemsyning af kulturer. Efter festen er han ikke den samme person længere – en forandring, der fører til den beslutning, han tager efter festen.

¹⁴ I sit foredrag 'Language and Identity' beretter Kallifatides om sin deltagelse i et sådant krebsegilde i løbet af sit første år i Sverige. Han siger: "one crayfish, one schnaps, and at twelve o'clock that night I spoke Swedish for the first time". Kallifatides, Theodor, 'Language and Identity', i: *Grenzgänger zwischen Kulturen*, red. af Monika Fludernik og Hans-Joachim Gehrke, *Identitäten und Alteritäten*, 1999, s. 476.

¹⁵ Sml. Bhabha, Homi. *The Location of Culture*, [2. udgave] 2006, s. 121-131. Bakhtin har haft en stor indflydelse på Homi Bhabha, især på hybrid-konceptet, som faktisk stammer fra Bakhtins polyfone roman. Så det er slet ikke overraskende, at man godt kan bringe de to litteraturforskere sammen i en kontekst.

I kapitlet 'Den första festen' maler sproget utallige groteske billeder. Obskønt sprog bruges ligeledes – for bare at nævne et særlig slående eksempel:

“nej, nu grabbar skall jag gå och kissa”, och det var en massa springande på toaletten och vattnet rann ner med en fruktansvärd kraft som om man spolade flera lik samtidigt. (90f)

Dette sprog degraderer den sædvanlige sproglige praksis i den litterære diskurs. I det hele taget er fortællerens sprog forsynet med mange karnevalistiske elementer. Det gør det muligt at overføre mange af bemærkningerne om sproget til hele romanen.

Selv om festen er meget tæt pakket, har den verbale kommunikation ikke en stor betydning. Overhovedet “hade festen nästan försiggått i tystnad; innan man druckit kunde man inte tala och när man hade druckit orkade man inte tala utom med enstaka rop” (90). Alene den store mængde mad og drikke og den multietniske gæsteliste antyder dette. Ikke bare i dette kapitel bliver den verbale kommunikation udskiftet med kroppens sprog, også andre steder i romanen, hvor det handler om dans, mad og samleje, fungerer disse aktiviteter som sprogerstatninger.

Karnevaliseret litteratur tillader forskellige måder at tale på og bryder således de diskursive paradigmer. Trods gentagne kropslige møder bliver scenerne i dette kapitel ikke pornografiske, fordi leghedsdelene, som kan nævnes på forskellige måder, bliver omskrevet, fx ved hjælp af metaforikken. Selvfølgelig opstår der billeder i sproget, fx når den gamle Tomas gør tilnærmelser til værtinden og bander på græsk: “Djävla kossa” (92). Men først og fremmest er det en udskældning – og bandeord regnes til karnevalistisk sprog –, som på grund af det fremmede sprog og situationskomikken i sig selv fører til latter. Oven i købet beskrives i denne situation mødet mellem de to groteske kroppe, og det potenserer det groteske til maksimum. Fordi der fortælles fra migrantperspektivet, findes der allerede potentiale til magtens omvendning, og det bliver også udnyt-

tet. Som allerede nævnt bliver den græske krop ikke kun skånet for eksotisme, fordi der ties, men den græske mandighed understreges, idet svenskernes lyster bliver fremstillet som latterlige, og herved sker der en karnevalisering, en omdrejning af den diskursive magt.

I de fleste sprog er seksualitet et emne, som er belagt med mange tabuer, og den bliver til en stille akt, som begunstiger multietniske møder. Seksualitet og spisning kan afhjælpe sprogproblemet i migrationens begyndelse. Begge områder optræder derfor meget tit i løbet af romanen. Samtidig er både seksualiteten og spisningen tydeligvis kulturelt koderede områder, der klarer sig uden eller med lidt sprog. Der findes ikke kun græsk, iransk eller italiensk mad, man kan også elske på græsk. Med dette andet emne beskæftiger Theodor Kallifatides sig senere i *Ett nytt land utanför mitt fönster*, hvor han bl.a. taler om "kärleken på grekiska".¹⁶

Sammenfatning og konklusion

Værtindens villa i kapitlet 'Den första festen' synes som nævnt i første omgang at fungere som modpol til det strukturerede arbejdsliv på restauranten. Men de to verdener kan ikke sammenlignes. Festlokalets ambivalente egenskaber – fornøjelse, afslappelse og samtidig forfald, ydmygelse – beskriver egentlig en grænse eller et grænserum. Dette rum skal opfattes som et grænserum i undtagelsestilstand. Grænserummet er tosproget – dvs. her hersker det ikke-verbale, kropslige sprog, men også obscønt verbalt sprog bruges –, det hører til to felter; ikke-sprog og sprog blander sig hele tiden i forskellig grad i romanen. Erfaringen i dette rum, altså bekræftelsen af den gældende orden, forandrer Kalafatis ved hans tilbagekomst til hverdagen i den for ham foreskrevne verden.

Helten, som nu er forvandlet og ser klart på tingene, vil være "herre" over sit liv i sin verden: "Jag måste få leva mitt liv. Jag måste få börja leva mitt liv. [...] Jag måste få välja" (93f), in-

¹⁶ Kallifatides, Theodor. *Ett nytt land utanför mitt fönster*, (2001) 2007, s. 91.

drømmer han. Kalafatis er klar over, at han faktisk ikke er ankommet, at han er nødt til at bevæge sig, og det gør han ikke tilbage, men fremad. Erfaringen i dette kapitel er bare “den första festen”, en af de første grænseoverskridelser. Andre fester, andre grænser følger med sikkerhed, fordi han som migrant kommer til at stå over for nye udfordringer. Migrationens langvarige begyndelsesfase, præget af usikkerhed og ubestemthed, henregner jeg sammen med den territoriale grænseoverskridelse til transgressionsprocessen. I kapitlet ‘Den första festen’ opfattes den aktive helt fortfarende som grænseoverskrider, og på dette punkt sker der ingen ændring i lang tid. Min analyse viste, at festscenen i kapitel 15 får en central position for hele romanen, fordi den stiller spørgsmål ved sproglige, sociale og etniske kategorier. Festen repræsenterer en overskridelsens æstetik,¹⁷ den karnevaliserede fest er “den altødelæggende og altfornyende tids fest”.¹⁸ Festen i *Utlänningar* markerer helt klart adgangen til det svenske samfund, fordi den peger på de etniske, sproglige, kropslige, sociale og kønslige grænser og muliggør transgressionen. Festscenens centrale position i romanens struktur understreges af at den står omtrent midt i bogen. Migrationsbetingede afgrænsninger, udgrænsninger og grænseoverskridelser opdages hele tiden i løbet af romanen, men især i dette kapitel, hvor den karnevalistiske fest dominerer, er de rumlige, tidslige og værdiladede grænser tydeligt flettet ind i hinanden.

¹⁷ Sml. Baudrillard, Jean. *Der symbolische Tausch und der Tod*, 1982, s. 249, fodnote 35.

¹⁸ Sml. Bachtin, Michail M. *Literatur und Karneval. Zur Romantheorie und Lachkultur*, 1990, s. 50 [min egen oversættelse].

Litteratur

- Bachtin, Michail M.: *Literatur und Karneval. Zur Romantheorie und Lachkultur*, [overs. af Alexander Kämpfe]. Frankfurt a. M.: Fischer, 1990.
- Bakhtin, Mikhail: *Karneval og latterkultur*, [overs. Jan Hansen, forord ved Jørgen Bruhn og Jan Lundquist]. Frederiksberg: Det lille forlag, 2001.
- Baudrillard, Jean: *Der symbolische Tausch und der Tod*. München: Matthes & Seitz, 1982.
- Behschnitt, Wolfgang: 'Das Andere der Einwandererliteratur. Überlegungen aus literaturwissenschaftlicher Perspektive'. I: *Der Norden im Ausland – das Ausland im Norden. Formung und Transformation von Konzepten und Bildern des Anderen vom Mittelalter bis heute. 25. Tagung der LASS in Wien, 2.-7. August 2004*, red. af Sven Hakon Rossel. Wien: Praesens, 2006, s. 142-49.
- Behschnitt, Wolfgang og Mohnike, Thomas: 'Interkulturelle Authentizität? Überlegungen zur "anderen" Ästhetik der schwedischen "invasionslitteratur"'. I: *Über Grenzen. Grenzgänge der Skandinavistik. Festschrift zum 65. Geburtstag von Heinrich Anz*, red. af Elisabeth Hermann og Wolfgang Behschnitt. Würzburg: Ergon, 2007, s. 79-100.
- Bhabha, Homi: *The Location of Culture*. [2. udg.]. London, New York: Routledge Classics, 2006.
- Dover, Kenneth James: *Aristophanic Comedy*. Berkeley, Los Angeles: The University of California Press, 1972.
- Kallifatides, Theodor: 'Language and Identity'. I: *Grenzgänger zwischen Kulturen*, red. af Monika Fludernik og Hans-Joachim Gehrke. Würzburg: Ergon, 1999, s. 473-80.
- . *Utlänningar*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, (1970) 1996.
- . *Ett nytt land utanför mitt fönster*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, (2001) 2007.
- Konûpek, Michael: *I sin tid*. Oslo: Aschehoug, 1993.
- Mathlein, Hans: 'Theodor Kallifatides Utlänningar'. I: *Bonniers Litterära Magasin* 39 (1970), s. 497-98.
- Melinescu, Gabriela: *Kvinnans spegel*. Stockholm: Coeckelberghs 1985.
- . *Hemma utomlands*. Stockholm: Albert Bonnier, 2003.
- Palma, Rubén: *Møder med Danmark*. København: Hjulet, 1993.